

Güncel Sanatın Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programındaki Yeri

Elif Bakırlı¹, Enver Yolcu²,

Abstract: This research advocates the inclusion of Contemporary Art understanding and practices in the Visual Arts Course Curriculum, adapting to the innovations of our age and making positive contributions to scientific development. Modern Art and Postmodern Art, which paved the way for the formation of Contemporary Art, the development process of Contemporary Art, the current development of Visual Arts Course Curriculum and the current Visual Arts Course Curriculum were emphasized. This study, which proceeds with the qualitative research process, was designed as an industrial study of the descriptive and content analysis model. Plugin analysis was used as a qualitative data collection method. The data obtained from the 2018 Visual Arts Course (Grades 9, 10, 11 and 12) Curriculum regarding the place of Contemporary Art was used as a source. As a result of the research, it was determined that Contemporary Art was handled with a superficial and hidden approach in the 2018 Secondary Education Visual Arts Course Curriculum and was not included at a sufficient level.

Keywords: Contemporary Art, Modernism, Postmodernism, Visual Arts, Curriculum

Geliş Tarihi: 15.01.2024 – **Kabul Tarihi:** 15.03.2024 – **Yayın Tarihi:** 31.03.2024

DOI: 10.29329/mjer.2024.660.2

---

¹ **Elif Bakırlı**, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Resim-İş Eğitimi Programı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-6444-8785

Correspondence: elifbakirli10@gmail.com

² **Enver Yolcu**, Assist. Prof. Dr., Division of Art Education, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-9798-8953

GİRİŞ

Türkiye’de yaygın olarak 1990’lı yıllarda yavaş yavaş sanat piyasasında yerini almaya başlayan Güncel Sanatın (Erden, 2011) ele alınması gereken bazı sosyal ve kültürel değişimlerin neticesinde meydana geldiği inkâr edilemezdir. (Ersen, 2010). Güncel Sanat, genel olarak alışlagelmişin, bilinen plastik unsurlar ve değerler dâhilinde gerçekleştirilen çalışmaların aksine küreselleşme, demokratikleşme, tabuların kırılması, sosyolojik olguların vurgulanması vb. temalar kullanılarak gerçekleştirilen artistik etkinlikler olarak tanımlanmaktadır (Artut, 2020). Sanatın güncel olarak adlandırılması kökenini Dadaizm, Pop-Art, Kavramsal Sanat ve Postmodern Sanat’tan almış, başka bir deyişle güncel sanata kaynaklık etmiş çoklu bir yapıdan söz edilmektedir. Bilim ve teknolojinin birbirlerinin ilerlemesine yardımcı olması ile beraberinde gelişen sanatın da tahmin edilemeyecek noktalara ulaşmasını sağlamış, birbiri içerisine girerek disiplinlerarası sanat alanlarını oluşturmuştur. Güncel Sanatta disiplinlerarası gelişen bu yaklaşım, yeni sanat anlayışlarıyla birçok malzeme ve teknik anlatım imkânlarını arttırmakta ve aynı zamanda günümüzde sınırların zorlanarak her bir sanatçının kendisine ait anlatım dil alternatiflerinin türemesine katkı sağladığı görülmektedir. (Çelik, 2017). Bu noktadan hareketle Güncel Sanatın anlamlandırılması adına yukarıda da bahsedildiği üzere öncelikle modernizm ve postmodernizmin gelişim süreçlerinden söz etmek yerinde olacaktır.

Kültürel eğilimler ve değişimlerle birlikte, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Batı toplumundaki geniş ölçekli ve geniş kapsamlı dönüşümlerden kaynaklanan felsefi bir hareket olan modernizm özellikle bilimsel gelişmeler yoluyla ve kentleşme olgusuyla birlikte tüm bilimsel sonuçların yaşamda ve sanatlarda büyük ölçüde hissedildiği dönemsel bir addır (Berman, 2019). Modernite Çağı, Aydınlanma Çağı ile başlayan ve Isaac Newton gibi filozoflar yoluyla bilimin dünyayı kurtarma olasılığına olan inancı destekleyen bir dönem olarak ifade edilir (Barrett, 2020). Modernizm, insanın bildiği her şeyin yeniden değerlendirilmesine olanak sağlayan bir kültürel sürecin oluşması bakımından aynı durumun sanat yasaları bağlamında da değerlendirmeyi gerekli kılmıştır (Rothko, 2020). Endüstri Devrimi’nden sonra tümüyle değişen ve gelişen dünya, 19. yüzyılda görülen sanatsal değişimlerin başlıca nedenlerindedir. Endüstriyel kapitalizmin gelişimi şehirlerin giderek büyüyüp gelişmesine neden olmuş, yeni ulaşım ve iletişim araçlarını beraberinde getirmiş ve insan yaşamına bir yandan yeni kolaylıklar getirirken diğer yandan da beklenmedik yan etkiler getirmiştir (Antmen, 2018). Burada, yan etkiler derken çeşitli paradoksal gelişimlerden yani bir yandan bilim ve teknoloji ile ilerleme ve gelişme durumu söz konusuken bir yandan savaşlar ve ölümler sebebiyle gerileme durumundan bahsedildiği düşünülebilir.

Shiner (2013, s. 329), tanımının ve tarihi vermenin zor olmasının yanı sıra modernizmin yaygınlaşmasının genel itibarı ile resimde temsil tarzlarında, romanda geleneksel anlatı tekniklerinde, müzikteki standart tonal düzende, dansa klasik bale hareketlerinde ve geleneksel mimari biçimlerde derin bir üslupsal dağılmanın yaşandığı 1890-1930 dönemiyle tanımlanabileceğini ifade eder. Buradan

hareketle, modernizmin görsel sanatlar alanı dâhil diğler disiplinlerde de mevcut ifade biçimlerinin bırakıldığı ve yeni arayışlar içerisine girildiği anlaşılmaktadır.

Sanatçı ile toplum arasındaki bağ yadsınamaz ve sanatçı topluma dayanmaktadır (Read, 2017). Read (2018), modern üretim tekniklerinin yararlarını insanlığa kazandırmaya yönelik kararlılığın artış göstermesi sayesinde korku ve baskıdan özgürleşilmesi, büyük bir sanatın oluşmasını sağlayan koşulların oluşacağını dile getirmiştir. Read'e (2020) göre, modernizmin sanatın gelişimi üzerindeki belirgin ve kalıcı etkilerinden birinin de fotoğrafın ve fotoğrafik çoğaltma tekniklerinin keşfidir. Bu buluşların ekonomik sonuçları, topluma plastik sanatların ucuz birer alternatifi olarak sunulabilmesi bakımından fazlasıyla önemlidir. Bu durumun estetik açısından çok tatmin edici olmayabileceğini ancak kitlesel üretimin ve kitlesel eğitimin bir sonucu sayılabilecek olan düşük duyarlılık düzeyi için yeterli olduğunu düşünür. Read'in bahsettiği gibi fotoğrafın icadı modernizmin oluşumunda oldukça etki göstermiş ve dolayısıyla sanatçılar yeni üslup arayışına koyulmuşlardır.

“Modern”, “modernizm” ve “modernite” terimleri epey değişken olmakla birlikte birden fazla yoruma yol açabilmektedir. Greenberg'e (1961) göre modernizm, modern sanat incelemelerinin radikalleşmesi olarak görülür ve dışa bağlı referansları ardında bırakarak sanata tam manasıyla bağımsızlık vermeye çalışan, hatta modern sanatı belirleyen oldukça resimsel ve biçimsel soyutlama niteliğini kendisiyle birlikte taşır. Bu, modernite olarak açıklanan durum, sanatın kendi kendini referans göstermesinin ve bağımsızlaşma hareketinin tam ortasında olduğu ifade edilir. Soyut bir kavram olarak modernite, belli bir toplumda ve belli bir zaman diliminde görülen kültür ve toplum incelemeleri bütünüdür (akt. Cauquelin, 2016). Harvey (2019), Aydınlanma düşüncesinin şüphesiz zorlu bir süreç ve çelişki içerdiğini ifade eder. Öncelikle araç-amaç ilişkisi sorunu kendini hep göstermiştir. Amaçların kendisi tanımlanamıyor ve tanımlandığı zaman da kimilerine özgürleştirici kimilerine de baskıcı görünen bir düşsel plan dâhilinde olmuştur. Üstelik kimin başkalarından daha üstün bir akla sahip olduğunun iddia edilebileceği ve bu aklın hangi şartlar altında iktidar uygulamasına esas olması gerektiği sorunu da tartışılan konular arasındadır. Kuspit (2018) ise, modern döneme özgün ve devingen yapısını veren toplumsal ve politik akımlarla ilişkilendirilen, modern düşünceye ait her zaman ileri ve bir yerlere gitme anlayışının olduğunu ifade eder. Bu yaklaşımın üslup ve kavram farklarını ortadan kaldırarak neredeyse tüm modern akımların “kısa süreli buluşlar” olduğu gerçeğini öne sürer. Bu akımlar aniden meydana gelir ve hemen hemen aynı hızla aniden yok olurlar. Bu durum, bilimsel deneylerden elde edilen bilginin göz önünde bulundurularak sürecin heyecan verici olduğu fakat sonuçların çoğunlukla kesin olmadığını gösterir. Dolayısıyla daima yeni sanatsal deneyler yapılmakta ve E. H. Gombrich'in ifadesiyle modern sanat deneysel konumda kalmaktadır. Butler (2020), bir diğler eleştirilen noktanın da modernizmin akılcılıkla ya da toplumsal bakış açısıyla çelişen bir durumun oluştuğunu ifade eder. Modernist sanatın temel eğilimlerinden biri de kişisel deneyimleri öne çıkarmak ve ona daha önce hiç olmadığı kadar büyük bir önem

yüklemektir. Modernizmin 19. yüzyılda imgeye, sembolizme, düşlere ve bilinçdışına yapılan vurguları miras aldığı dile getiren Butler, dönemin en önemli sanatçılarından her daim bireyin kendi farkındalığını öne çıkardıklarını belirtir. Aynı zamanda imgeler ve sezgiler yoluyla hakikatin bulunması yolunun benimsendiği de ifade edilir. Bu tavır da bahsedilen akılcılık ve toplumsal bakış ile tutarsızlık göstermektedir. Çıvkın ve Şen (2022) de modern dönemdeki toplumun akli kullanmayı ve geleceğe egemen olabilme argümanının toplum içerisinde zıtlıkların oluşturduğunu ifade etmiştir.

İlgili literatür incelendiğinde, modern düşünce anlayışının bilimsel ve teknoloji bakımından ilerleme gösterirken bir taraftan da kendi içinde çelişen bazı noktaların yer aldığı görülmektedir. Modern düşüncede yer alan her daim yenisini bulma ve bir buluş ortaya koyma arzusu, bir süre sonra keşfedilen bilgi ya da olgunun, kendisinden sonra tekrar yeni bir keşfin meydana gelmesiyle kendisine ket vurmaktadır. Dolayısıyla, keşfedilen bilgi ya da olgunun neticesinde bir kesinlik oluşturulmaması bakımından modernizmin tutarsızlık sergilediği anlaşılmaktadır.

19. yüzyılın sonlarında başlayan Sanayi Devrimi ve teknolojik gelişmeler bir sonraki asrın sosyal, kültürel, çevre ve doğa açısından köklü değişimler oluşturması için zemin hazırlamıştır. 1960 sonrası sanat bu gelişmelerden şekillenmiştir. Bu bağlamda Modern sonrası sanat Postmodern Sanat olarak bilinmektedir (Ahadova, 2023). Postmodern sözcüğünü ilk kez 19. Yüzyılda İngiliz ressam ve eleştirmen Jhon Watkins Chapman'ın kullandığı kabul edilmektedir. 'Sonra', 'sonrası' ya da 'ötesi' anlamındaki post ekinden anlayacağımız üzere, postmodernizm kavramı 'modernizm sonrası' demektir. Fakat 'modernizm sonrası' modernizmin bittiğine mi, başkalaştığına mı, ondan sonra doğduğuna mı yoksa reddine mi işaret ettiği hala günümüzün tartışma konularındandır (Yılmaz, 2013). "Postmodernizm Nedir" adlı kitabında Charles Jencks, 'modernizmin hem devamıdır, hem aşılmasıdır diyerek' iki olgu arasında hem bir devamlılığa hem bir ayırmadan söz ederken, David Harvey 'yapısalcılık sonrasıyla, post-endüstriyalizmle ve bütün bir yeni fikirler cephaneliğiyle' bağlantılı gördüğü postmodernizmin son yıllarda tartışmaların kriterlerini belirleyen, aynı zamanda 'söylem' tarzını tanımlayan, kültürel, politik ve düşünsel eleştirinin değişkenlerini şekillendiren yeni duygu ve düşüncelerin bileşimi olduğunu savunmuştur (akt. Antmen, 2018). Barrett (2019) de postmodernizm kavramının postmodernizmin modernizmden sonra geldiği ya da onun yerini aldığı bir kronolojiyi ifade ettiğini savunmaktadır. Şahin'e (2013) göre postmodern sözcüğünün yapısal olarak modern sonrası anlamına gelmesi farklı kavram yanlışlarına sebep olmakta, sözcük modern sonrası anlamına gelen post ön eki ile modern dönemlerin sanatını ve daha sonrasını içerirmiş gibi bir tutarsızlığa düşülmektedir. Hâlbuki postmodern olarak kavramsallaşan bu sözcüğün tam olarak anlamı modern sonrası anlamına gelmemektedir. Kronolojik olarak modern sonrası denilebilen postmodernizm aslında modernizmden oldukça farklı değerlere sahiptir. Şahin, bu değerleri farklı alanlarda beliren, rastgele, bilinenin ötesinde felsefi, sosyal, akademik söylem ve kuralları olan değerler olarak ifade eder.

Jean-François Lyotard'a (1979) göre postmodernizm, modernitenin ilerleme (akıl ve mantığın ilerleyişi, teknolojinin gelişmesi, işi sınıfının özgürleşmesi vs.) ile eşi anlamlı sayıldığı temel anlatıların sonu olarak görülür. Fredic Jameson'a (1991) göre ise postmodernizm, modern kültürün farklı kademelerinin farklı bir kapitalist üretim biçiminde yenilenen bir Marksist anlatımıdır (akt. Foster, 2017). Alanyazı incelendiğinde, postmodernin net ve kesin bir tanımına ulaşmanın pek mümkün olmayacağı grlmektedir. Postmodernizmde modernizmin tümüyle reddedilmesi, aşılması, postmodernizmin modernizmin devamı olduğu ya da kronolojik olarak hem devamı olduğu hem de eşi güdümlü ilerlediği vb. gibi farklı tanımlamalar yer almaktadır.

Tunalı'ya (2020, s. 335-339) göre postmodernizm belli bir sanat stili değil, avangard bir felsefedir. Fakat bu avangard nitelik, gerçeküstücü avangardizmin tesadüf ve rüya gibi öğelerine dayanmaz. Postmodernizm, etki ve yayılma boyutlarıyla bilimden felsefeye, sanattan endüstriye kadar ulaşan bir kültür varlığını kapsamaktadır. Toplumlar 'post endüstriyel', kültürler de 'postmodern' bir çağa girmişi olurlar. Tunalı, modernite ve postmodernite kavramları arasında bir nedensellik ilgisi bulunduğunu ifade eder; modernite 'neden', postmodernite ise 'etki' işlevindedir. Postmodernite, varlığa yönelir ve bu radikal insani tavırla moderniteye karşi bilim ve sanat bağlamında bir tepki gösterir. Postmoderniteyle birlikte sanat, müze ve galerilerin kapalı mekânlarından yaşam meknına, sokak, ev ve gündelik kullanım eşi yalarına kadar yayılmıştır. Bu durum, estetik bir değer olan güzelliğin bir yaşam pratiği olan işlevsellikle bütünleşmesi ve sanatın, modernitenin düşünsel-soyut meknından çıkıp gerçek yaşam meknına gitmesi anlamına gelmektedir. Arslan (2021, s. 132), galerilerin yapısının ve işlevinin sorgulanması sonucu sanat çalışmalarında geleneksel sınırların yok olmasının, postmodern sanatın belirgin özelliklerinden olduğunu ifade eder. Görüldüğü üzere postmodernizmin, modernizmdeki aklın üstün gelmesi, bilim ve sanat bağlamındaki düşünceleri reddetmesinin yanı sıra geleneksel müze, galeri ve sergileme vb. anlayışına da karşi çıktığını anlaşılmaktadır.

Postmodern sanat geçmişi tamamen reddetmemişi, tersine kendine göre yeniden alıntılıyıp düzenleyerek gündemine dâhil etmişi (nl ve Küpeli, 2020). Bu noktada, yeniden alıntılıyıp düzenleme yani kendine mal etmenin ne anlama geldiğinden bahsetmek yerinde olacaktır. "Kendine mal etmek" kamusal alanda ve genel kültür dâhilinde mevcut ya da diğer sanatlar tarafından zaten retilmişi olan imgeleri benimsemek, ödünç almak, almak, kopyalamak ya da alıntılanmak anlamına gelmektedir (Barrent, 2019'dan akt. Akkuş Gündüz, 2021). Postmodern dönemle birlikte sanatlar, sıklıkla başvurdukları projeksiyon, metafor, post-produksiyon, yeniden biçimlendirme, materyal düşünme çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir (Almacı ve Karasu Gökçe, 2022: 540). Potmodernizmle ilgili tüm söylemler göz önüne alındığında aslında postmodernizmin modernizmi tamamen reddettiği ya da yok saydığı söylenemez. Aksine modernizmin temel aldığı düşünceden beslenerek ve belli ifade biçimlerini kullanarak modern düşünceye eleştirel yaklaşım sergileyerek bir nevi atıfta bulunduğu

söylenbilir. Bahsedilen tüm bu süreçlerin Güncel Sanatın oluşumuna zemin hazırladığı düşünülmektedir. Buradan hareketle Güncel Sanatı sanatsal anlamda kullanımından önce kavram olarak irdelemekte, aynı zamanda çağdaş ve modern sözcükleri ile benzerliklerinden kaynaklı kavram yanlışlarına değinmekte yarar vardır.

Güncel kelimesi, Türk Dil Kurumu'na göre “günün konusu olan, şimdiki, bugünkü, aktüel” anlamlarına gelmektedir. Çağdaş kelimesi “aynı çağda yaşayan, çağcıl, asri, muasır” ve “bulunulan çağın anlayışına, şartlarına uygun olan”, modern, kelimesi ise “çağdaş, çağcıl” anlamına gelmektedir. Her üç tanımın da içinde bulunulan zamana gönderme yapması ortak yanlarını oluşturmakta ancak, sanat alanındaki karşılığında farklılıklar söz konusu olmaktadır (akt. Gümgüm, 2016, s. 16).

Günümüzdeki sanat anlayışı 21. yüzyılın getirmiş olduğu yenilikler ve değişimler sebebiyle devamlı değişmekte ve geçmişe kıyasla anlaşılması daha zor hale geldiği ifade edilmektedir (Küpeli ve Yılmaz, 2021). Her dönem, siyasi, ekonomik, sosyal ve teknolojik durumlardan etkilenip kendine ait estetik bir anlatım oluşturarak, içinde bulunduğu zamanı yansıtacak ifade biçimleri yaratmıştır (Demircan, 2023). Hiçbir sanat akımının içinde bulunduğu dönemin sosyal olayları ile eşgüdümüne olmadığı düşünülemez (Ersen, 2010). 20. yüzyılın ilk çeyreğinde dönemin karmaşık ortamı ve sanat üretim biçimleri, kültürel bir olgu ve düşünsel bir uygulama olan görme kültüründe de büyük değişimlere sebep olmuştur. Günümüzdeki estetik anlayışının ve görme kültürünün şekil almasında teknolojik ifade biçimleri büyük ölçüde ivme kazanmıştır. Bu ivme, içinde bulunduğumuz dönemde de bilgisayar ve internet teknolojisinin sunduğu imkânlarla, sayısız tasarım birleşimleri sağlayarak çoğalmaktadır (Demircan, 2023). Endüstri alanının da kullanımının artmasıyla, araştırma yapan, deneyen, sorgulayan, madde ve mana da bağımsız ve sınırsız olmak için uğraşan sanatçı, estetik biçimlerini, prensiplerini ve tekniklerini yok etme hedefi edinmiş, geleneksel yerine çalışma üretiminde yeni deneyimler için çaba sarf etmektedir (Süzen, 2018).

Tokdil (2023), güncel sanatın, temelini modern sanat ve postmodern kültürün ilkelerine dayıyor olsa da belli temel biçimsel ve düşünsel süreçler açısından geçmişin kültür üretiminden ayrıştığını ifade eder. Güncelin yeni bir alanı olarak yeni medya sanatı ve bilgi iletişim teknolojilerinde gerçekleşen yenilikler ve ilerlemeyle birlikte üretim sürecinin ve çalışmanın sergilenme sürecinin dijitalleşmesi gözle görülen bu değişimin önemli belirtileri olduğu açıklar. Bu benzetimin yanı sıra güncel sanatın çağdaş sanatla da benzer noktaların olduğunu savunan düşünceler de mevcuttur. ‘Güncel Sanat’ terimi tanımlanmaya çalışıldığında, güncel sanatı oluşturan çeşitliliğin ve kural tanımaz yaklaşımın çağdaş sanata dayandığı düşünülmektedir. Aslında güncel sanat kavramının tam olarak ifade edildiği söylenememekle birlikte, amacının tekniği değil, düşüncüyü temel alan kavramları, düşünceleri ya da gerçeklikleri biçimde ifade etmektir (Aksakal, 2017). Artut (2020) da aynı şekilde güncel sanatın kavram bakımından birbiriyle epey çağdaş sanat ile benzeşmekte olduğunu savunmaktadır. Olabilecek tüm bu benzetimlerin dışında bambaşka bir benzetme ya da

karşıtlık söz konusu olduğu düşünölen durum da resim ile güncel sanat arasındaki olgudur. Kosuth'a göre, kavramsal sanat ve resim arasında bir zıtlık söz konusu olsa da Yılmaz (2023), güncel sanat ve resim arasında böyle bir zıtlık söz konusu olmadığını savunur. Çünkü ona göre güncel sanat tümel, resim ise tikel bir kavramdır. Bir başka deyişle resim, güncel sanatın bir alt kümesidir. Yılmaz'ın güncel sanat ve resmin benzeşimi üzerine düşüncesinden hareketle, resmin geleneksel sanat anlayışının aksine artık günümüzde hakikaten de bir bütünün parçası olduğu yani görsel sanatların bir bölümü; sosyal-kültürel, bilimsel ve teknoloji doğrultusunda yaşanan değişim ve gelişim bağlamında da güncel sanatın bir alt alanı içinde yer aldığı düşünülebilir.

Yukarıda söz edilen güncel-çağdaş sanat, güncel-modern/postmodern sanat benzeşimlerinin ve güncel-resim ayrımı düşüncesinin yanı sıra bir başka nokta da postmodern -çağdaş sanat bağlamında ortaya çıkmaktadır. Postmodern ve çağdaş sanat arasındaki benzeyen noktaların zaman kavramından dolayı olduğunu belirten Kahraman (2016), 1960-1980'li yıllar arasında oluşum gösteren çağdaş sanat ile 1980'li yıllar sonrasında 1990'lı yıllarda oluşum gösteren çağdaş sanat arasında önemli bir kaynak farkı olduğunu ve 1960-1980'li yıllar arasında yapılan çalışmaların daha çok postmodernin sonuçlarına yönelik olduğunu savunur. Aynı zamanda 1990'lı yıllarda gelişim gösteren çağdaş sanatın postmodernizmi artık aştığını belirtir.

Bahsedildiği üzere postmodern-çağdaş-güncel sanat üçlemi arasında benzeşimler ya da farklılıkların olduğu tartışmalar söz konusudur. Net bir ayrımın olamamasının nedeni modern dönemdeki gibi kesin ve net tavırların, kategorileştirmeyi temel alan sınıflandırmacı yaklaşımın aksine günümüzdeki sanat anlayışının özünde bulunan sınırsızlığın olmasının sebep olduğu düşünülebilir.

Kahraman (2020), güncel sanat anlayışının, modernitenin bağımsız sanat eseri tutumunu yapıbozuma uğrattığını ifade etmektedir. Bu yapıbozum yaklaşımının sanat alanında postmodernizmle birlikte gündeme geldiği bilinmektedir. Yapısöküm olarak da bilinen yapıbozum, ikili zıtlıklar üzerine yapılandırılmış tüm yapıları tutarsızlıkları meydana getirerek eleştirel bir yaklaşım sergilemeyi amaç edinir (Güven, 2022).

Geleneksel sanat anlayışının tamamıyla sorgulanıp eleştirilmesi, nesnelerin anlamlarının değişip dönüşerek sanat nesnesi haline gelmelerine olanak sağlamış ve günümüze kadar devam eden bu süreç güncel sanat olarak adlandırılan günümüz sanatının gereksinim duyduğu gerekli alanı oluşturmuştur. Güncel sanat karmaşık yapısı sebebiyle, genellikle başlangıç ve bitiş zamanı net bir şekilde belli olan geleneksel sanata kıyasla anlamlandırma sürecinde daha güç fakat daha özgür bir kimliğe sahip olduğu ifade edilir (Karataş Tabak ve Tomak, 2017). Geleneksel estetik anlayışlardansa anti estetik bir tutumla kavramsal çalışmalar ve performans gösterileri tuval resminin yerine geçmeye başlamıştır (Bayık, 2012'den akt. Büyükparmaksız ve Okur, 2021).

Günümüz sanatı, modern sanatın tersine salt sanat kaygısı ile çalışılmayıp bununla birlikte kendine referans aldığı disiplinlerden yararlanarak pek çok alana da hizmet etmektedir (Alkan, 2023). Alkan'ın da söz ettiği gibi güncel sanat pek çok farklı sanat disiplini ile bir arada olabilen, felsefik, politik, sosyolojik, psikolojik, bilimsel vb. gibi konulara değinen, bu konuları sorgulayan, eleştiren, düşünselliğin yoğun olduğu ve kavramsal yaklaşımlarda bulunan sanat biçimi olarak değerlendirilebilir. (Fendoğlu, 2020). Günümüz sanatında fikrin ve anlatılmak istenenin, diğer estetik kaygılardan çok daha önemli olduğu söylenebilir. Farklı malzemelerin kullanımı da birinci elden anlatım olarak değerlendirilebilir (Uzun, 2021). Bahsedildiği üzere geleneksel sanat anlayışında hâkim olan biçimsel kaygı gütmenin aksine güncel sanatta düşünsel boyutun ön planda olduğu görülmektedir.

Özne ile nesne arasındaki estetik anlayış kalkmış ve modern sanat çalışmalarının edilgen düşünceye dayalı estetik deneyim yerine aktif katılıma dayalı bir deneyim hâkim olmuş ve böylece sanatçı, sanat çalışması ve izleyici arasındaki ilişki de değişip dönüşmeye başlamıştır. Güncel sanat çalışmalarında sanatçı; işbirlikçi, sanat çalışması; açık bir yapıt, izleyici ise: edilgen bir izleyiciden ziyade etken katılımcı ve paylaşımcı bir rol üstlenmiştir (Uçar, 2023). Bu bağlamda, güncel sanatta sanatçı, izleyici ve yapıt da dâhil olmak üzere gözle görülür biçimde değişip dönüştüğü anlaşılmaktadır.

Tüm bu değişen, dönüşen ve gelişen koşullar göz önünde bulundurulduğunda Güncel Sanat anlayışının ve pratiklerinin sanat eğitime entegre edilmesinin gerekliliği ve bu durumun da öncelikli olarak öğretim programlarının yeniden düzenlenmesi ile gerçekleşeceği düşünülmektedir. Buyurgan ve Buyurgan (2012)'ın da bahsettiği gibi nitelikli bir sanat eğitimi için, sanat eğitiminin önem ve gerekliliğinin farkında olan bir bakış açısı, değişen ve gelişen günümüzün şartlarına göre yenilenen bir öğretim programı, yeterli ders saati, nitelikli bir sanat eğitimi, uygun fiziki donanım ve araç-gereç ile gerçekleşmektedir (akt. Çakır, 2019).

Yolcu (2009), sanat eğitiminin örgün ve yaygın eğitim içindeki tanımını, bireyin duygu ve düşüncelerini, izlenimlerini, yetenek ve yaratıcılığını estetik bir seviyeye taşımak ve bu seviyede bir anlatıma ulaştırabilmek hedefiyle yapılan eğitim faaliyetlerinin tümü olarak ifade eder. Ayrıca sanat eğitiminin sadece sanatçı yetiştirmeye yönelik değil, yetiştirmek durumunda olduğu her bireyi yaratıcılığa yönlendirip, onun bilişsel, duyuşsal ve duygusal eğitim gereksinimlerini karşılamaya yönelik olduğunu belirtir. Yılmaz (2011: 187), sanat eğitiminde yetenek eksenli bir eğitim vermek yerine yaratıcılığı önemseyen, araştırmaya dayalı ve öğrenci merkezli, öğrenciyi sürekli değişim ve gelişim içerisinde tutabilecek bir eğitim anlayışı tercih edilmesini gerektiğini savunur. (akt. Büyükparmaksız, 2016).

Görsel sanatlar eğitiminin sadece bu alana yatkınlığı olan, yetenekli bireyler için değil, tüm bireyleri kapsayan, onların bilişsel, duyuşsal gelişimlerini ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmeyi destekleyen bir kapsama sahiptir. Bu kapsam doğrultusunda hazırlanan görsel sanatlar dersi öğretim

programları, görsel sanatların genel amaçlarına ulaşılabilmesine hizmet etmeye zemin hazırlar. Öğretim programlarının öğelerinden olan “içerik”, eğer günün koşullarına ve gelişimlerine göre yetersiz kalırsa bu koşullar ve gelişimler doğrultusunda güncellenirler. Öğretim programlarındaki güncellenmenin geciktiği her zaman dilimi, programın öngördüğü temel hedeflere ulaşılmasının gerisinde kalınmasına neden olur. O nedenle ki, eğitim alanlarındaki program incelemeleri eğitim araştırmacılarının önemli bir uğraşı durumundadır.

1992’den 2018’e Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programlarının Tarihsel Gelişimi

Görsel sanatlar eğitimi, tarihsel gelişim sürecinde devamlı gelişim ve değişim göstermiştir. Bu değişim, gelişim ve dönüşüm süreçleri, sanat eğitimi ile ilgili yeni kuramların meydana gelmesine de zemin hazırlamıştır. (Artut, 2020). Aşağıda, Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programlarının 1992 tarihli öğretim programından günümüzde kullanılan 2018 Öğretim Programına kadar olan tarihsel gelişim süreci yer almaktadır.

1992 İlköğretim Kurumları Resim-İş Eğitimi Dersi Öğretim Programı, müstakil olarak hazırlanan ilk görsel sanatlar (Resim-İş) öğretim programı olması bakımından önemlidir. Zira önceki programlarda Görsel Sanatlar (Resim-İş) Dersi Öğretim Programları müstakil programlar olarak değil, tüm derslerin yer aldığı programlar içinde yer almaktaydı. Programda genel amaçlar 17 maddede ifade edilmiştir. Diğer taraftan, genel açıklamalar bölümü içinde değil “Resim-İş Eğitiminin İlkeleri” başlığı altında ilkelere yer verilmesi, görsel sanatlar eğitimi programlarında ilk kez 1992 İlköğretim Kurumları Resim-İş Eğitimi Dersi Öğretim Programı’nda görülür.

1992 İlköğretim Kurumları Resim-İş Dersi Öğretim Programı’nın amaç ve davranışlarda getirdiği yeniliklerin davranışçı yaklaşımla düzenlenmiş olması; ölçme ve değerlendirmede Bloom’un taksonomisinden faydalanılması, yaratıcılık ve sanatsal beceri oluşturmaya yönelik sanat eğitimi yaklaşımının benimsenmesi, sanat yapıtı ve incelemenin olması, müze ve ören yerlerinin kullanılması ve tasarım uygulamaları olduğu görülmektedir (MEB, 1992’den akt. Özsoy, 2022).

1992 programından sonra hazırlanan 2006 Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı (1-8), Giriş, Kazanımlar, Programla İlgili Açıklamalar ve Ekler olmak üzere dört ana bölümden yapılandırılmıştır. Özsoy’a (2022) göre bu program, 1992 öğretim programından sonraki ikinci kapsamlı öğretim programı niteliğini barındırır. 2006 Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı (1-8)’de genel amaçlar; 1. Bireysel ve Toplumsal Amaçlar (12 madde), 2. Algısal Amaçlar (5 madde), 3. Estetik Amaçlar (5 madde) ve 4. Teknik Amaçlar (6 madde) başlıklarıyla kategorileştirilerek toplam 28 maddede ifade edilmiştir. Öğretim programında öz değerlendirme, grup değerlendirme, proje ödevleri ve ürün dosyası gibi ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir. Aynı zamanda, öğrenme alanına ve kazanımlara bağlı olarak açık uçlu, doğru-yanlış, eşleştirmeli ve çoktan seçmeli sorular gibi klasik ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin de kullanılabileceği ifade edilmiştir (MEB, 2006).

2009 İlköğretim Görsel Sanatlar Dersi (1-8) Öğretim Programı ve Kılavuzunda genel amaçlar; Bireysel ve Toplumsal Amaçlar, Algısal Amaçlar, Estetik Amaçlar ve Teknik Amaçlar olmak üzere dört alt başlıkta ele alınmıştır. Bireysel ve toplumsal amaçlarda genel itibarıyla öğrencinin eleştirel bakış açısını geliştirme, görsel biçimlendirme çalışmalarıyla kendini ifade etme, her alanda yaratıcı davranışlar geliştirme, ulusal ve evrensel değerleri tanıyabilme vb. gibi maddelerin yer aldığı görülmektedir. Algısal amaçlarda, öğrencinin görsel algı ve birikimlerini sanatsal dönüştürebilme, hayal gücünü geliştirme, birikimlerini sanatsal uygulamalara dönüştürme ve başka alanlarda kullanabilme vb. gibi becerilerin kazanılması amaç edinilmiştir. Estetik amaçlarda genel olarak öğrencinin sanatın ve sanat eserinin önemli bir değer olduğunu kavrama, koruma ve öğrenciye kendini ifade etmede estetik değerlerden faydalanma becerisi ve doğadan seçtiği veya insan eli ile üretilen nesnelere estetik birikimini kullanarak değerlendirme bilincini kazandırmanın amaçlandığı görülmektedir. Öğrencinin doğadan seçtiği veya insan eli ile üretilen nesnelere estetik birikimini kullanarak değerlendirme maddesi incelendiğinde organik ve inorganik nesne kullanımıyla birlikte günümüz sanatının hazır nesne ile ifade biçimlerinin kullanımına yer verildiği varsayılır. Teknik amaçlarda, her türlü araç-gereç ve farklı teknikleri kullanma özgürlüğü ile öğrencinin kendini geliştirme ve teknik çözümler üretebilme becerilerinin kazandırılması amaçlarının malzeme ve teknikteki esneklik ve sınırsızlığın sunulması yine aynı şekilde günümüz sanatının ifade biçimlerinin olduğu görülmektedir. Programın temel becerilerinde, sanatsal ifadelerle birlikte görsel ve biçimsel anlatımın yanı sıra programla ulaşılması beklenen temel beceriler Türkçeyi doğru ve etkili kullanma, kendini ifade etme, eleştirel ve yaratıcı düşünme, sorumluluk alma, bilgi teknolojilerini kullanma, görsel okuma vb. gibidir. Öğretim programı, Görsel Sanatlarda Biçimlendirme, Görsel Sanat Kültürü ve Müze Bilinci olmak üzere üç öğrenme alanından oluşmaktadır. (MEB, İlköğretim Görsel Sanatlar Dersi Öğretmen Kılavuzu, 2009).

2005 yılında liselerin 4 yıla çıkarılmasının ardından ihtiyaç duyulan yeni öğretim programı 2009 yılında hazırlanmıştır. Programın oluşturulmasında öğrenci merkezli yaklaşımın ve aktif öğrenme modelinin benimsendiği görülmektedir (Özsoy, 2022). Programların genel yapısına bakıldığında ise belirtilen “programların çocuğun ilgisine göre hazırlanması, öğrenci merkezli oluşu, araştırması, eleştirel düşünmesi, hayal gücünü kullanması ve sanat çalışmalarında teknolojiyi kullanması” gibi özelliklerden yapılandırmacı yaklaşımla birlikte temel oluşturan ilerlemeci ve pragmatist eğitim felsefesine odaklanıldığı görülmektedir. 2009 Ortaöğretim Görsel Sanatlar Dersi Programı’nın içeriği, “Görsel Sanat Kültürü”, “Görsel Sanatlarda Biçimlendirme”, “Tarihî Çevre ve Müze Bilinci” olarak üç öğrenme alanı altında düzenlenmiştir. Öğretim Programının öğrenci merkezli yaklaşımlar temel alınarak aktif öğrenme yöntemlerini ve tekniklerini içeren sarmal bir yapıya sahip olduğu ifade edilir. Dolayısıyla her sınıfta öğrencilerin hazır bulunuşlukları dikkate alınarak hazırlandığı ve bununla birlikte sadece öğrenme ürününün değil aynı zamanda öğrenme sürecinin de değerlendirmeye dâhil edilmesi gerektiği ifade edilir (MEB, Ortaöğretim Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı, 2009).

2013 ilkokul ve ortaokul Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı ‘yapılandırmacı yaklaşım’ anlayışıyla tasarlanan ikinci program olmaktadır. Programın içeriği Programın Genel Amaçları, Programın Öğrenme-Öğretme Yaklaşımı, Programın Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı ve Programın yapısı ve Uygulamaları İle İlgili Açıklamalar olarak dört başlık altında ele alınmıştır. Programın genel amaçları arasında görsel sanatlar kavramı, bazen bir amaca yönelik bazen de estetik kaygularla sanatsal düzenleme eleman ve tasarım öğelerini dikkate alıp, hayal gücü, yaratıcılık, düşünce ve becerinin entegre edilmesi sonucu meydana gelen yapıtları ifade etme gibi unsurlar yer almaktadır. 2013 programında öğrenme alanları Görsel İletişim ve Biçimlendirme, Kültürel Miras, Sanat Eleştirisi ve Estetik olarak değiştirilmiştir. 2013 Görsel Sanatlar Dersi (1-8) Öğretim Programının sadece üç eğitim ve öğretim yılı uygulandığı görülmektedir (Özsoy, 2022).

2018 İlkokul ve Ortaokul Görsel Sanatlar Dersi (1-8) Öğretim Programının geliştirilmesi sürecinde, insanın çok yönlü gelişimsel özelliklerine dair mevcut bilimsel bilgi ve birikim dikkate alınarak bütün bileşenler arasında ahengi dikkate alan harmonik bir yaklaşımın benimsendiği görülmektedir. Programda, bireyin Görsel Sanatlar eğitimi almasının onun bir sanatçı veya çok üstün yeteneklere sahip olmasının gerektirmeyeceği ifade edilir. Programın amaçları arasında görsel okuryazarlık, algı ve estetik bilincine sahip, Güncel kültür-sanat nesnelere/tasarımlarını bilinçli olarak izleyen ve Görsel Sanatları diğer disiplinlerle ilişkilendiren bireyler yetiştirilmesi gibi maddelerden hareketle günümüz sanatının disiplinlerarası yaklaşımının ve ifade biçimlerinden faydalandığı anlaşılmaktadır. Programda yer alan bilişim teknolojilerini kullanma, medya okuryazarlığı çok yönlü, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerinin 21. yy becerileri ile örtüştüğü düşünülmektedir. Programda yer alan öğrenme alanları; Görsel İletişim ve Biçimlendirme, Kültürel Miras ve Sanat Eleştirisi ve Estetik şeklinde olduğu görülmektedir. Programın ölçme ve değerlendirme sürecinde azami çeşitlilik ve esneklik anlayışıyla hareket edildiği görülmektedir. Programın ölçme ve değerlendirme sürecinde bireysel farklılıkların göz önünde bulundurularak çeşitlilik ve esneklik anlayışla hareket edildiği görülmektedir (MEB, İlköğretim Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı, 2018)

2018 Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. sınıflar Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı MEB’in tüm programlar için öngördüğü amaç ve açıklamalar doğrultusunda hazırlanmış olup bu program da yapılandırmacı yaklaşım özelliği göstermektedir. Öğretim Programlarının Perspektifi başlığı altında açıklanan Değerler ve Yetkinlikler bu programda da yer almıştır. Aynı şekilde Öğretim Programlarında Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı ile Bireysel Gelişim ve Öğretim Programları başlıkları altında ortak açıklamalara bu programda da yer verildiği görülmektedir (Özsoy, 2022). 2018 Ortaöğretim programında, öğrencilerin sanatı evrensel değerler doğrultusunda öğrenmiş, üreten ve izleyen, kendi toplumunun kültürel değerlerini benimsemiş, farklı toplumların kültürel değerlerine saygı duyan, ileriki hayatlarında da sanatı anlayan ve anlamlandıran bireyler olarak yetişmeleri

amaçlanmaktadır. 2018 Görsel Sanatlar Dersi Öğretim programında da aynı şekilde 9, 10, 11 ve 12. sınıflar için “ilgili programda ele alınan felsefe”dir şeklinde açık ve net bir şekilde herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Programların genel yapısına bakıldığında da yine aynı şekilde belirtilen “programların çocuğun ilgisine göre hazırlanması, öğrenci merkezli oluşu, araştırması, eleştirel düşünmesi, hayal gücünü kullanması ve sanat çalışmalarında teknolojiyi kullanması” gibi özelliklerden yapılandırmacı yaklaşımla birlikte temel oluşturan ilerlemeci ve pragmatist eğitim felsefesine odaklanıldığı görülmektedir. 9, 10, 11 ve 12. sınıflar için geliştirilen 2018 Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı’nda öğrenme alanı temelli yaklaşımın esas alındığı belirtilmektedir. Programda 9, 10, 11. ve 12. sınıf düzeyinde Sanat Eleştirisi ve Estetik, Kültürel Miras ile Görsel Sanatlarda Biçimlendirme adı altında üç öğrenme alanının yer aldığı görülmektedir. Bu üç öğrenme alanı kapsamında teorik bilgilere ve uygulamalara dair çalışmalara yer verildiği ifade edilmektedir. Öğretim Programının gelişim süreci incelendiğinde bireyin çok yönlü gelişimsel özelliklerine ilişkin mevcut bilimsel bilgi ve birikim dâhilinde bütün öğeler arasında uyumu dikkate alan harmonik bir yaklaşımın benimsendiği görülmektedir. Öğretim programlarının, birey gelişiminin belirli bir dönemde sona ermediği ve gelişimin yaşam boyu devamlılık gösterdiği ilkesi ile hazırlandığı görülmektedir. Dolayısıyla öğretim programlarında, her yaş döneminde bireylerin gelişim özelliklerini temel alarak destekleyici önlemler alınmasının önerildiği ifade edilmektedir (MEB, Ortaöğretim Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı, 2018).

Problem Cümlesi ve Alt Problemler

Araştırmanın problem cümlesi; “Görsel sanatlar eğitiminde ve Ortaöğretim Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programında güncel sanat yaklaşımlarının yeri hangi düzeydedir?” olarak belirlenmiştir. Problem cümlesine dayalı olarak aşağıda verilen 2 alt probleme cevap aranmıştır.

- Mevcut Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programındaki Beceriler ögesinin nitelikleri 21. yüzyıl becerileri ile uyumlu mudur?
- Mevcut Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı, öğrenme alanları içinde Güncel Sanata yer verme düzeyi nedir?

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı; 1992-2018 yılları arasında Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programlarının tarihsel gelişim süreçlerini inceleyerek, 2018 Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı (9-12)’de Güncel Sanatın yerini irdelemek ve değerlendirmektir.

Varsayımlar

Güncel Sanatın Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programındaki yerine ilişkin incelemeler yapılan bu çalışmada, ilgili kitap, makale, yüksek lisans ve doktora tezleri ve internet siteleri gibi kaynaklardan alınan verilerin doğru ve gerçekleri yansıttığı kabul edilir.

Sınırlılıklar

Bu araştırma;

- Millî Eğitim Bakanlığı'nda yer alan mevcut Ortaöğretim Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programıyla ilgili verilerle,
- 1992-2018 yılları arasında Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programlarının (1-8) ve (9-12) tarihsel gelişim süreçleriyle,
- 20. yüzyıl ve sonrasında sanatın gelişim süreçleriyle ilgili makaleler, tezler ve kitaplarla,
- Sanat eğitiminde güncel sanatın yerine ilişkin inceleme ve değerlendirmeler ile sınırlıdır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

2018 Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programında Güncel Sanatın yeri ve önemine dair yapılan bu çalışma nitel araştırma yöntem ile yürütülmüştür. Araştırma, nitel yaklaşımlı, betimsel ve içerik analizi modelinin kullanıldığı bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Literatür taraması ve doküman analizi gibi yöntemlerin kullanıldığı nitel bir süreç izlenmiştir. Olaylara yüklenen anlamların, onların niteliklerinden geldiğini belirten Berg ve Lune (2019), yaşamı anlamlandırmak için nitel araştırmaya ihtiyaç olduğunu ve nitel yöntemlerin gözlemlenen olay ve durumlar hakkında bizlere farklı ve birbirini tamamlayıcı bir bakış açısı sunduğunu ifade etmektedir. Yıldırım ve Şimşek (2013), nitel araştırmanın gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamında gerçeğe uygun ve bütüncül bir şekilde meydana gelmesine yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabileceğini iddia eder. Duverger (1973)'in "belgesel gözlem" dediği bu tekniği, Rummel (1968) ve daha birçoğu "doküman metodu" olarak tanımlanmaktadır. Best (1959: 118) ise tekniği "mevcut kayıt ya da belgelerin, veri kaynağı olarak, sistemli incelenmesi" şeklinde ifade etmektedir (akt. Gel, 2019: 31).

Özdemir (2010) ise, nitel araştırmanın bireyin, kendi bilinmezliklerini çözüme kavuşturmak ve kendi çabasıyla şekillendirdiği toplumsal sistemlerin düşünsel boyutunu araştırmak üzere geliştirdiği bilgi üretme yollarından birisi olarak tanımlamaktadır. Betimsel analiz, içerik analizine oranla daha yüzeysel biçimde ele alınır. Bununla birlikte daha çok araştırmanın kavramsal yapısının önceden açık bir şekilde belirlendiği araştırmalarda kullanılmaktadır. İçerik analizi, toplanan verilerin derinlemesine

analiz edilmesini gerektirmektedir. Önceden belirgin olmayan temaların ve noktaların ortaya çıkarılmasına imkân tanır. İçerik analizinde temel hedef, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere erişmektir. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derinlemesine analiz edilir ve betimsel bir yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu ortaya çıkabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2018 yılına ait 9, 10, 11 ve 12. sınıflar için Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı oluşturmaktadır.

Bir nitelik hakkında yorum yapabilmek için, o niteliğe ait gözlem sonuçlarına ihtiyaç duyulur. O niteliğe ait tüm gözlem sonuçlarına evren ya da yığın denir (Şahin, 2014). Bir araştırma için evren, soruları yanıtlamak için ihtiyaç duyulan verilerin elde edildiği canlı ya da cansız varlıklardan meydana gelen büyük gruptur. Evren, başka bir deyişle araştırmada toplanacak verilerin analizi ile elde edilecek sonuçların geçerli olacağı, yorumlanacağı grup olarak tanımlanabilir (Büyüköztürk vd. 2020). Evrene ulaşıldığı için çalışmanın örneklemini bulunmamaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışma, doküman incelemesi ile yapıldığı için ilgili kitaplar, yapılan araştırmalar, tezler, makaleler, raporlar, yayınlanan belgeler ve araştırmanın amacına uygun olarak seçilen öğretim programları incelenmiştir. Bu süreçte ilgili kitaplar, internet arama motorları, şehir ve üniversite kütüphaneleri taranmıştır.

Verilerin Toplanması

Bu araştırmada, Görsel Sanatlar Öğretim Programı ve Güncel Sanat alanlarındaki kaynaklar taranmıştır. Araştırmanın verileri doküman taraması ve incelemesi yöntemiyle elde edilmiştir. Çalışmanın temelini oluşturan 2018 Görsel Sanatlar Öğretim Programına, Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurumunun internet sitesi aracılığıyla ulaşılmıştır.

Lee (2000); Campbell, Schwartz ve Sechrest (2000)'e göre doküman, araştırma öncesi elde var olan herhangi bir şey demektir. Yaygın dokümanlar; resmi kayıtlar, mektuplar, gazeteler, şiirler, şarkılar, ortak kayıtlar, hükümet dokümanları, tarihsel dokümanlar, günlükler, otobiyografiler gibi belgeler olduğunu ifade etmektedir. Fiziki kanıt ve izlerde olduğu gibi fotoğraf, film ve videolar da veri kaynağı olarak kullanılabilir (akt. Merriam, 2013). Görsel veriler, belgeler, eserler ve daha fazla göze çarpmayan diğer araçlar gözlemlere ve görüşmelere hem tarihsel hem de bağlamsal boyutlar kazandırmaktadır. Ortaya koyulan resimleri ve algıları destekleyerek, genişleterek, zorlayarak görülenleri ve duyulanları güçlendirirler. Araştırmakta olunan olguya dair anlayış, bireylerin yaşamlarının bir parçası olan belge ve eserlerden faydalandıkça gelişmektedir (Glesne, 2013)

Verilerin Analizi

Nitel veri analizi, sayısallaştırılmak istenmeyen metin biçimindeki verilerin analizi anlamına geldiği ifade edilmektedir. Aslında bazı sayısallaştırmalar yapılabilse de bunlar analizde ikinci planda kalmaktadır. Yani analizin öncelikli amaçları arasında değildir. Nicel analizde verilerin sayısallaştırılmasıyla yapılan istatistiksel hesaplamalardan elde edilen sonuçlar kanıt olarak gösterilirken, nitel veri analizinde aksine metodolojik duruşu gereği özellikle bu tür sayısal kanıtlardan kaçınılmaktadır (Kuş, 2006). Özdemir (2010) ise nitel veri analizini, bireyi merkeze alan, onun kendisi ve çevresini nasıl anlamlandırdığı ve tanımladığını ortaya çıkarmaya yönelik uğraşlardan biri olarak tanımlar ve nitel veri analizinin amacının, incelenen sosyal gerçekliğin derinliklerinde bekleyen gizil bilgiyi ortaya çıkartmak olduğunu ifade eder.

Bu araştırmada, araştırmanın temel amacı ve alt amaçlarına yönelik olarak 2018 Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı (9-12)'de belirtilen "Temel Beceriler" in 21. Yüzyıl becerileri ile uyumlu olup olmadığı, Öğrenme Alanları altında yer verilen "Kazanım cümlelerinde" Güncel Sanata yer verilmesi açık ve örtük ifadeler bakımından analiz edilmiştir.

BULGULAR

Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programının özel amaçlarında, sanatı üreten ve izleyen bireyler olarak yetişmesinin amaç olarak belirtilmesinden, kavramsal çerçevede ifade edilen geleneksel sanat anlayışındaki durağan izleyici konumunun aksine günümüz sanat anlayışının aktif izleyici ve deneyim sahibi konumundan bahsedildiği varsayılabilir. Aynı zamanda çağdaş malzemelerin, farklı tekniklerin kullanımının ve sanat çalışmalarında teknolojik imkânlardan faydalanmanın amaç edinilmesi, günümüz Görsel Sanatlar disiplini dâhil her alanda getirmiş olduğu gelişim ve yeniliklere uyum sağladığının bir göstergesi olduğu düşünülebilir.

Öğretim Programının "Beceriler" başlığı altında belirtilen Görsel Sanatlar alanındaki güncel gelişmeleri ile yukarıda ifade edilen bilişim teknolojilerini kullanma, çok yönlü düşünme, eleştirel ve yaratıcı düşünme, görsel okuryazarlık ve medya okuryazarlığı gibi yeterlik ve becerilerinin edinmeleri, 21. yüzyıl becerileri olarak adlandırılan (TYÇ'den akt. Kayhan, Altun ve Gürol, 2019: 21) 'bilgiyi kullanma' ve 'problem çözme' becerileri ile uyum sağladığı düşünülebilir.

Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programında, Sanat Eleştirisi ve Estetik öğrenme alanında 9. sınıf Sanata Giriş konusunda yer alan "Sanatın doğuşunu ve gelişimine açıklar" kazanımı incelendiğinde güncel sanatın örtük bir yaklaşım olarak ele alındığı varsayılabilir. Sanat Eserlerini İnceleme konusunda "Sanat eserinin niteliklerini açıklar" kazanımının 'teklik ve kalıcılık' nitelikleri incelendiğinde günümüz sanatının devamlılık yerine süreksizliği benimseyen anlayışın aksine modern dönemin sanat anlayışındaki eserin biricik, özel ve sürekli olma özelliklerinin esas alındığı varsayılabilir. 12. sınıfın "Sanat Eleştirisi ve Estetik" öğrenme alanı, "Çağdaş Sanat (Günümüz

Sanatı)” konusu incelendiğinde postmodern sanatın genel özelliklerini açıklamaya yönelik kazanımın olduğu ve modern sanat ile postmodern sanat arasındaki farkların incelendiği, aynı zamanda modern ve postmodern sanatçıları ve sanat çalışmaları hakkında bilgi sahibi olmaya yönelik kazanımların ve bienallerin yer aldığı; günümüz sanatından aktif çalışmalar yapan yabancı sanatçılara yer verildiği fakat Türk sanatçılara yer verilmediği görölmektedir. Ayrıca “Günümüz sanatını teknolojik gelişmeler doğrultusunda değerlendirir” kazanımından yola çıkarak güncel sanatın ve 21. yüzyılın teknolojik olanaklarına yer verildiği görölmektedir.

Öğretim programının “Kültürel Miras” adlı öğrenme alanı, 9. sınıf ‘Müzelerde İnceleme ve Uygulama’ konusuna bakıldığında “Türkiye’de ve dünyada müzeciliğın gelişimini açıklar.” kazanımında, müzelerin günümüzdeki anlayışının (kapalı mekânlardan gerçek yaşam alanlarına dönüşmesi) yine aynı şekilde gizil bir yaklaşım olarak ele alındığı varsayılabılır. Ulaşılma olanağı olmadığı durumlarda sınıf ortamında sanal müze ziyaretlerinin gerçekleştirilmesine dair kazanım cümlesinin bulunması, günümüzün teknolojik gelişmelerinden yararlandırıldığı görölr. 10. sınıf ”Müzelerde İnceleme ve Uygulama” konusu incelendiğinde, ülkemizdeki müzeleri tanımaya yönelik kazanımda modern ve çağdaş sanat müzelerine bir örnek (İstanbul Modern) verildiği görölmektedir. 11. ve 12. sınıfların ”Müzelerde İnceleme ve Uygulama” konusu incelendiğinde ise müze ve sanat galerilerini incelemeye yönelik kazanımlarda günümüzdeki müze ve sanat galerileri anlayışının yani kapalı müze mekânlarından ve sanat galerinden ziyade gerçek yaşam alanları, sokaklar, kamusal alanlar vb. gibi yerlerin ele alınmadığı görölr.

“Görsel Sanatlar Biçimlendirme” öğrenme alanında 9. sınıfta güncel sanat ile ilişkilendirilebilecek kazanıma ya da herhangi bir açıklamaya rastlanmamıştır. 10. sınıf “Görsel Sanatlar Biçimlendirme” öğrenme alanında, sanatçı eserlerinden renkli resim tekniklerini tanımaya yönelik olan kazanımın açıklamasında bahsedilen kolaj tekniği ile günümüz sanatının ifade biçimlerinden olan kolaj-pastiş tekniğine yer verildiği varsayılabılır. Heykel ve kabartma arasındaki farkı açıklamaya yönelik kazanım açıklamalarında, 12. yüzyılda yapılmış olan Sivas Divriği Ulu Camii’nin taç kapıları örneği ile çağdaş yaklaşımla ele alınmış bir yapıtın (İlhan Koman’ın Akdeniz Heykeli) örnek olarak verildiği görölr. Farklı malzemelerle üç boyutlu çalışmalar yapmaya yönelik kazanımda ise öğrencilerden çevre bilinci oluşturmak amacıyla çalışmalarında hazır ya da atık malzeme kullanmalarına yönelik kazanım açıklaması mevcuttur. Bu kazanım, güncel sanatta sıklıkla ele alınan küresel ısınma ve ekoloji konuları ile güncel sanattaki malzemenin sınırsızlığıyla ilişkilendirilebilir. 11. sınıf “Görsel Sanatlar Biçimlendirme” öğrenme alanında, grafik tasarım çalışmalarında okulun imkânları dâhilinde bilgisayar kullanımına yer verilen kazanım açıklamasında teknolojik gelişmelerden faydalandığı görölr. Aynı zamanda Özgün Baskı tekniklerini uygulamaya yönelik kazanımda ise okulun imkânları doğrultusunda ağaç baskı gibi geleneksel baskı tekniklerinin yanı sıra kolay biçimlendirilen çeşitli hazır malzemeler de kullanılabileceğini ifade eden kazanım

açıklaması yer almaktadır. Bu durum, güncel sanatın ifade biçimlerinde kullanılan malzeme ve teknikteki esneklik ile ilişkilendirilebilir. 12. sınıf “Görsel Sanatlar Biçimlendirme” öğrenme alanında ise, fotoğraf sanatının önde gelen sanatçıları ve çalışmalarını tanımaya yönelik olan kazanımın açıklamasında örnek gösterilen Ara Güler, Şakir Eczacıbaşı gibi sanatçıların yanı sıra aktif çalışmalarda bulunan günümüz sanatçılarından Sıtkı Fırat ve fotoğraf enstelasyonlarıyla tanınan Hannah Collins gibi isimlerin yer alması, programın, günceli takip etmeye yönelik çabasına işaret etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuçlar

Bu araştırma kapsamında 2018 yılı Ortaöğretim Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı (9-12)’de Güncel Sanatın yeri irdelenmiş, çağımızın teknolojik gelişmelerini ve sanat anlayışını dikkate alan bir içerikte olup olmadığı incelenmiştir.

21. yüzyılın sosyo-kültürel, ekonomik, siyasi, felsefi ve teknolojik gelişim ve dönüşümlerin beraberinde getirdiği ilerlemeyle birlikte sanat alanı da bu yeniliklerle etkileşim içerisinde. Görsel Sanatlarda ifade ediş biçimleri, malzeme kullanımında sınırsızlık, yöntem ve teknikler bakımından çok çeşitlilik geçmişten günümüze süregelen değişimler arasındadır. Nitekim sanat eğitiminin de bu gelişim ve dönüşümlerin çağımızın gerisinde kalmaması gerektiği ve aynı zamanda öğretim programının da bu yaklaşımla yapılandırılması gerektiği düşünülmektedir.

2018 Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı (9-12)’nin yer yer çağdaş sanata belli başlıklar altında yer vermiş olsa da güncel sanat yaklaşımlarına tam manasıyla dikkate alan bir içerikte olduğu söylenemez. Elde edilen bulgulara göre, programda Güncel Sanatın yüzeysel biçimde ve sadece teorik olarak yer aldığı sonucuna varılmaktadır. Bununla birlikte, bilişim teknolojilerini kullanma, medya okuryazarlığı, görsel okuryazarlık, çok yönlü düşünme, eleştirel ve yaratıcı düşünme vb. gibi becerilerin, yeni anlam ve içerikle yapılandırılan günümüz becerilerinin (Silva, 2009’dan akt. Kayhan, Altunok ve Gürol, 2019: 21) niteliklerinin taşıdığı söylemek mümkündür. Fakat uygulama aşamasında işlevlerini yerine getirme konusunda ne derece yeterli olduğu tartışma konusudur. Programın öğrenme alanları incelendiğinde ise genel itibarıyla Güncel Sanatın yüzeysel olarak gizil/örtük yaklaşımlar biçiminde yer aldığı fakat öğrencinin sanatsal, akademik ve sosyal gelişimleri açısından yeterli düzeyde olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler

Bu bölümde, çalışmanın amacı ve alt problemleri doğrultusunda Görsel Sanatlar Dersi (9-12) Öğretim Programından elde edilen bulgulara ve bu bulgular doğrultusunda güncel sanatın yerine dair ulaşılan sonuçlara yönelik öneriler geliştirilmiştir.

1. Sanatta sayısal teknoloji ortamların kullanılmaya başlamasıyla sanatçılar, bu yeni imkânlarla eserler üretmektedirler. Genel olarak dijital/sayısal sanat olarak adlandırabileceğimiz bu ortam, üretilen eserlerin yaygınlaşmasına da imkân tanımaktadır. Böylece daha büyük kitlelerle buluşan bu yeni sanatsal anlatımlarla karşılaşan bireyler hem bu sanatı anlamaya hem de amatörce de olsa deneyimlerde bulunmaya çalışmaktadırlar. O nedenle, görsel sanatlar eğitimi alan öğrencilerin hem bu ortamlarla karşılaşmasına ve bu yönde çalışmalar yapmasına fırsatlar verilmeli hem de bu eserler üzerinden Sanat Tarihi ve Eleştiri öğrenme alanı kapsamında değerlendirmeler yapmasına imkân tanınmalıdır. Bu bağlamda; video art, mail art, yerleştirme gibi çağdaş sanat uygulamalarını içeren bir yaklaşımın öğretim programına eklenmesi yerinde olacaktır.
2. Öğrencilerin günümüz sanatını anlamlandırmaları ve yakından takip etmeleri için “Kültürel Miras” öğrenme alanı kapsamında güncel sanatçıların çalışmalarını izlemeye yönelik olarak müze ve galeri gezilerini önceleyen içeriğe kavuşturulması; öğrenciler üzerinde bu isteğin uyanmasına yönelik içerik düzenlemelerinin yapılması yerinde olacaktır. Bu anlamda, öğrencilerin güncel sanata ilişkin yayınları (kitap, katalog, video vb.) takip etmelerini teşvik edici açıklama ve uygulamalara öğretim programında yer verilmesi yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahadova,S. (2023). *Modern sanat ve sonrası sanat alanında bir ifade aracı olarak atık* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Akkuş Gündüz, Y. (2021). Postmodern sanatta bir üretim biçimi olarak ‘kendine mal etme’: Yasumasa Morimura örneği. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 86, 1435-1445.
- Aksakal, M. A. (2017). *Bir güncel sanat pratiği olarak fotoğraf* (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi). Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Alkan, A. (2023). Potlaç tüketimi ve güncel sanat örnekleri. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(33), 349-364.
- Almacı, S. ve Karasu Gökçe, N. (2022). Sanatta yenilikçilik anlayışı bağlamında yaratıcı strateji olarak materyal düşünme. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 12(2), 535-558.
- Antmen, A. (2018). *Sanatçılardan yazılar ve açıklamalarla; 20. yüzyıl batı sanatında akımlar*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Arslan, S. (2021). Postmodern sanatta negatif alan. *Tykhé Sanat ve Tasarım Dergisi*, 6(11), 127-140.
- Artut, K. (2020). *Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Barrett, T. (2019). *Neden bu sanat – çağdaş sanatta estetik ve eleştiri*. (E. Ermert, Çev.). İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Barrett, T. (2020). *Sanatı eleştirmek – günceli anlamak*. (G. Metin, Çev.) İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

- Berg, B. L. ve Lune, H. (2019). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (A. Asım, Çev.) Konya: Eğitim Yayınevi.
- Berman, M. (2019). *Kattı olan her şey buharlaşıyor*. (Ü. Altuğ ve B. Peker, Çev.): İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Böyükparmaksız, M. A. (2016). *Güncel sanatın öğretilmesine yönelik yeni bir öğretim programının hazırlanması ve değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya
- Butler, C. (2020). *Modernizm*. (N. Öрге, çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. Ve Demirel, F. (2020). Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri (29. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Büyükparmaksız, M. A. & Okur, A. (2021). Sanat eğitimi alan öğrencilerin yeni medya sanatına yönelik görüşleri. *Ekev Akademi Dergisi*, 25(85), 247-264.
- Cauquelin, A. (2016). *Çağdaş sanat*. (Ö. Avcı, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Çakır, Z. T. (2019). *Görsel sanat öğretmenlerinin çağdaş sanat yaklaşımlarını derslerinde kullanım durumları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Çelik, G. (2017). *Güncel sanatta disiplinlerarası etkileşim* (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi). Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Çıvıkın, A. ve Şen, E. (2022). 20. yüzyılda modernizmin çağdaş Türk resim sanatına etkileri. *Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 8, 183-204.
- Demircan, Ö. (2023). 21. yüzyılda karşı sanat olarak glitch. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 30, 43-56.
- Erden, E. O. (2011). *Türkiye’de güncel sanat ortamını şekillendiren unsurlar* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ersen, L. (2010). Türkiye’de 1990 sonrası güncel sanat ve kültürel kimlik kavramı. *Sanat Ve Tasarım Dergisi*, 1(6), 47-53.
- Fendoğlu, O. (2020). *Güncel sanatta makro–mikro yaklaşımlar ve aidiyet olgusu*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Foster, H. (2017). *Gerçeğin geri dönüşü – yüzyılın sonunda avangard*. (E. Hoçsucu Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- Gel, N. (2019). *1973-2017 yılları arasındaki 9. sınıf ingilizce öğretim programlarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş*. (A. Ersoy, P. Yalçınoğlu, Çev.) Ankara: Anı Yayınevi.
- Gümgüm, R. (2016). *Gazi üniversitesi gazi eğitim fakültesi sanat eğitimi programlarında güncel sanatın yeri ve önemi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güven, S. (2022). *Çağdaş sanat pratiklerinde yaratıcı bir tavır olarak yapıbozum*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Antalya.

- Harvey, D. (2019). *Postmodernliğin durumu*. (S. Savran, Çev.) İstanbul: Metis Yayınevi.
- Kahraman, H. B. (2016). *Sanatsal gerçeklikler, olgular ve ötelere*. İstanbul: Kapı Yayınları
- Kahraman, Ö. (2020). "Güncel sanat ortamının yeni paradigması: durumsal estetik". *Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5(8), 70-84.
- Karataş Tabak, D. & Tomak, A. (2017). Güncel sanat pratiklerinde görsel retorik ve manipülatif yöntemler. *Yıldız Journal of Art and Design*, 4(1), 1-28.
- Kayhan, E., Altun, S. ve Gürol, M. (2019). Sekizinci sınıf Türkçe öğretim programı (2018)'nin 21. yüzyıl becerileri açısından değerlendirilmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(2), 20-35.
- Kuspit, D. (2018). *Sanatın sonu*. (Y. Tezgidem, Çev.) İstanbul: Metis Yayınevi.
- Kuş, E. (2006). *Sosyal bilimlerde bilgisayar destekli nitel veri analizi*. Ankara: Anı Yayınevi.
- Küpel, A. E. ve Yılmaz, M. (2021). Güncel sanat pratikleri içerisinde sanatçı günlükleri ve bir uygulama örneği. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 2-12.
- MEB, (2006). İlköğretim Genel Müdürlüğü, Görsel Sanatlar Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu.
- MEB, (2009). İlköğretim Genel Müdürlüğü, Görsel Sanatlar Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretmen Kılavuz Kitabı.
- MEB, (2009). Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar Görsel Sanatlar (Resim) Dersi Öğretim Programı.
- MEB, (2018). Görsel Sanatlar Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı.
- MEB, (2018). Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar).
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. (S. Turan, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özsoy, V. (2022). *Görsel sanatlar öğretim programları ve öğretmen yeterlikleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Read, H. (2017). *Sanatın anlamı*. (N. Asgari, Çev.) İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Read, H. (2018). *Sanat ve toplum*. (E. Kök, Çev.) İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Read, H. (2020). *Modern sanatın felsefesi*. (E. Kök, H. Orgun, Çev.) İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Rothko, M. (2020). *Sanatçının gerçekliği – sanat felsefesi*. (E. B. Alpay, Çev.) İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Shiner, L. (2013). *Sanatın icadı – bir kültür tarihi okuyanlar*. (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- Süzen, N. H. (2018). Modern batı sanat akımlarının güncel sanata katkıları. *Uluslararası Beşeri Ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 2(1), 20-30.

- şahin, B. (2014). Metodoloji. A. Tanrıöğen (Ed.). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (s.111-130). Ankara: Anı Yayınevi.
- şahin, H. (2013). Postmodern sanatta eklektik nesnelere. *Karadeniz Araştırmaları*, 36(36), 235-255.
- Tokdil, E. (2023). Güncel sanat ve dijital kültürde bilimsel gerçeklik: makro ve mikro kozmos, D. B. Çevik ve M. Yönel (Ed.). *Güzel sanatlar alanında uluslararası araştırma ve değerlendirmeler* (s. 77-107). Ankara: Serüven Yayınevi.
- Tunalı, İ. (2020). *Felsefenin ışığında modern resim*. Ankara: Fol Yayınevi.
- Uçar, M. (2023). Güncel sanatta estetik deneyim ve oyun. *Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 16(31), 85-103.
- Uzun, Y. (2021). *Güncel sanat tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve resim-iş öğretmenliği öğrencilerinin güncel sanata yönelik tutumlarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Ünlü, M. M. & Küpeli, A. E. (2020). Postmodern sanatta ifade aracı olarak ironi. *Fine Arts*, 15(3), 186-199.
- Yıldırım, A. ve şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yılmaz, M. (2013). *Modernden postmoderne sanat*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Yolcu, E. (2009). *Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Yılmaz, M. (2023). *Resim, güncel sanat ve Joseph Kosuth* Erişim Tarihi: 15.12.2023 / 09:31RESİM, GÜNCEL SANAT ve JOSEPH KOSUTH / Mehmet Yılmaz | MEHMET YILMAZ (mehmetyilmazmehmet.com)